REVISTA DE FILOSOFIE
TOMUL LV Nr. 3–4 2008

FILOSOFUL ÎN SPAŢIUL PUBLIC

CONSTANTIN SCHIFIRNEŢ

Abstract. Rădulescu-Motru continued Maiorescu's work of edificating the modern culture in Romania and thus he decisively contributed to the creation of several fundamental institutions for the Romanian philosophical development, some present even today. He was not just a remarkable presence in the public life, since he triggered the very formation of the Romanian public space for a half of century. Rădulescu-Motru effectively contributed to the birth of the philosophical conscience, creating also a public for philosophy. The lively, incisive and diverse Romanian philosophical creation that is is so present in our current public space is in great debt toward this personality.

1. SPAŢIUL PUBLIC PENTRU FILOSOFIE

Spaţiul public este acel spaţiu unde au loc manifestări accesibile tuturor (Habermas, 52). Sfera publică s-a format o dată cu constituirea societăţii burgheze. Dacă sfera privată este spaţiul necenzurat al intereselor şi valorilor personale, sfera publică este cadrul exprimării libertăţii asumate prin intervenţia directă asupra opiniei publice. Faptul că filosofia dovedeşte astăzi o deschidere către problemele reale ale societăţii este consecinţa schimbării percepţiei despre gândirea filosofică şi, în consecinţă, a existenţei unui public avizat. Spaţiul public cuprinde şi o sferă filosofică, punct de contact între filosof şi societate.

De spaţiul public modern a beneficiat o minoritate, repezentată şi de filosofi, atâţia câţi erau în societatea românească de la început de secol XX. Una din dimensiunile spaţiului public modern este afirmarea şi susţinerea celebrităţii, dar trebuie spus că ea deriva din operă şi activitatea profesională. În spaţiul public, filosoful stabileşte o relaţie de comunicare cu societatea, deşi Nietzsche, scriind despre Heraclit, susţine că opera unui filosof nu se adresează unui public şi nu are ca scop acceptarea şi validarea de către contemporani. Un alt filosof, Martin Heidegger, explică în conferinţa *Peisajul creator*, transmisă într-o emisiune radiofonică din 1933, neacceptarea postului de profesor la Universitatea din Berlin, din cauza antagonismului între filosofia sa despre fiinţă şi sfera publică specifică mediului urban (Wilding, 109).

Există o diferenţă în atitudinea faţă de filosofi şi de intelectuali între spaţiile naţionale. S-a remarcat că intelectualii francezi – şi aici este dat, printre altele, exemplul lui J.P. Sartre – au exercitat şi exercită dreptul lor de a dezbate public probleme arzătoare

ale zilei. Franţa ar recunoaşte, spre deosebire de spaţiul anglo-saxon, importanţa dezbaterii publice şi respectul pentru cultură (Lefèvre, 196). Rămânând la Sartre, el a ocupat variate statusuri sociale: filosof, profesor, dramaturg, romancier, critic literar, ziarist, scenarist, polemist. Din aceste poziţii a exprimat atitudini angajante faţă de problemele Franţei şi ale lumii.

De-a lungul timpului, filosoful a trăit tensiunea dintre gândirea sa, critică şi alternativă la real, şi sfera publică. Spaţiul filosofului este unul inaccesibil, cuprinde idei ce alcătuiesc o lume diferită de lumea cotidiană. Spaţiul său de meditaţie, puternic singuralizat, se detaşează, evident, de sfera publică, unde coexistă toate tipurile de reflecţie. A existat şi mai stăruie şi astăzi ideea că filosoful autentic nu coboară în Agora, el rămâne în acea sferă unde poate să dialogheze doar cu acei care au acces la profunzimile ideii. Un anumit dispreţ faţă

de vulg, dar şi teama faţă de confruntarea cu realul, ar caracteriza pe filosof. El vrea o libertate absolută de exprimare în spaţiul public, dincolo de normele sociale, având convingerea că această libertate aduce doar beneficii şi nicidecum nu impietează asupra societăţii.

Cu siguranţă, un asemenea mod de a concepe relaţia filosofului cu lumea este impropriu modernităţii şi postmodernităţii, pentru care filosoful este un om al cetăţii, ca oricare intelectual. Prezenţa în spaţiul public devine o condiţie necesară în recunoaşterea creaţiei filosofice. Pentru că publicitatea face parte din mijloacele de diseminare a ideii. Nu este suficient ca un filosof să aibă propriul limbaj, întrucât, pentru a fi auzită vocea lui, trebuie să ştie a comunica şi alt tip de discurs, apropiat de spiritul şi conduita publică. De aici rezultă o anumită tensiune trăită de un gânditor între poziţia lui în spaţiul filosofic şi prezenţa sa în spaţiul public. În prima postură, el exprimă ideile sale în esenţa lor, în al doilea caz, se implică în dezbaterea publică, precum şi în rezolvarea unora dintre problemele sociale, politice sau culturale ale epocii sale. De altfel, nici un gânditor nu poate asista indiferent la spectacolul lumii actuale, rămânând în orizontul strâmt al ideilor sale. Agora din Grecia antică este astăzi continuată de spaţiul public, o realitate creată de societatea modernă din nevoia dezbaterii problemelor zilei de către toţi actorii sociali.

În consecinţă, filosoful aparţine unei epoci de care nu se poate izola, dimpotrivă, îl solicită să intervină în spaţiul public, în diferite locuri şi pe teme diverse.

2. FILOSOFIA ÎN SPAŢIUL PUBLIC ROMÂNESC

Intelectualitatea română modernă s-a constituit odată cu statul modern român, ea fiind în bună parte un produs al acestuia. Paradoxul spaţiului public românesc stă în discursul negativ al intelectualităţii faţă de acţiunile statului. Pe de o parte, statul a edificat societatea modernă românească, el fiind deţinătorul mijloacelor de dezvoltare, pe de altă parte, intelectualii şi-au asumat misiunea ctitoririi de

instituţii, unele chiar în interiorul instituţiilor statului. În acest sens, putem admite un spaţiu public, nu lipsit însă de presiunea, uneori puternică, din partea statului.

În secolul XX, filosofia cunoaşte o profesionalizare şi specializare, iar spaţiul filosofic românesc a fost dominat de această idee. S-a conştientizat că filosofia nu poate să se izoleze de spiritul public. Deşi ideea filosofică s-a impus destul de greu în spaţiul public, am spune că filosofia românească s-a constituit, spre deosebire de cea din Occident, în dezbaterea publică, în confruntarea cu istoricii, filologii şi literaţii. Să amintim de lipsa unei secţii de filosofie în cadrul Academiei Române în perioada de până la 1948.

Avem mărturii despre starea filosofiei la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Însuşi C. Rădulescu-Motru descrie poziţia profesorului de filosofie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Învăţământul filosofic „era mai mult un învăţământ de completare pentru istorie şi filologie" (Rădulescu-Motru, 1990, 64), filosofiei acordându-i-se un rang subaltern, fiindcă nu exista un context favorabil gândului filosofic, iar opinia publică manifesta o anumită inhibiţie faţă de creaţia filosofică originală: „De altminteri, publicul nici nu pretindea lucrări originale. (…) Ar fi fost chiar discreditaţi, mai ales aceia care erau profesori, dacă li s-ar fi atribuit idei personale. Aceasta ar fi însemnat că nu-şi cunoşteau bine materia ce aveau de predat. În climatul cultural de acum 30–50 ani în urmă, nu erau condiţii prielnice pentru originalitate filosofică" (*Ibidem*, 69–70).

Ideea se va regăsi şi în „Prefaţa" la *Personalismul energetic*, 1927, unde remarcă lipsa unei tradiţii filosofice, din care cauză nu a fost posibilă inovarea filosofică. Şi ca argument aduce pe dascălii săi Titu Maiorescu şi C. Dimitrescu-

Iaşi, care nu au elaborat şi publicat lucrări de filosofie originale. După aproape 35 de ani de publicistică filosofică, C. Rădulescu-Motru este obligat să constate incoerenţa mişcării noastre filosofice.

Aceeaşi situaţie precară a filosofiei o constată Ion Petrovici în 1925: „Este cert că mişcarea filosofică din ţara noastră e cât se poate de redusă. Scrieri curat filosofice se tipăresc puţine şi se cetesc puţine. Reviste speciale de filosofie nu avem, iar acelea care s-au încumetat să apară şi-au văzut dispariţia curând. Academia noastră nu cuprinde o secţie filosofică…” (Petrovici, 167).

Să amintim ca o confirmare şi spusele lui Caragiale, cel care l-a invitat pe C. Rădulescu-Motru să colaboreze la „Epoca literară”, cerându-i să publice studii de filosofie. Dramaturgul l-a îndemnat să scrie articole care să aibă în vedere nivelul de cultură şi preferinţele publicului român: „Dar vezi tu, măi băiete, îi spunea Caragiale lui Motru, nu filosofie de aceea transcendentală, cum învăţaţi voi prin Germania, şi de care publicul românesc nu o să se intereseze nici peste o sută de ani, îţi cer eu, ci ceva pipărat, care să facă pe adormiţii noştri să strănute; o gâdilitură straşnică pentru creierul prea suculent în apetituri şi prea sărac în idei, al parvenitului de la noi; ştii tu băiete, ceva care să ne amuze, dar să ne şi dea «le rire jaune»”, după mărturisirea lui Rădulescu-Motru.

Peste aproape 20 de ani, în 1915, un alt scriitor, geniu al pamfletului, T. Arghezi, scria nedisimulat, pornind de la o dezbatere pe seama unei conferinţe a lui H. Sanielevici, ţinută sub egida Societăţii Române de Filosofie: „Nenorociţii n-au înţeles o iotă! Niciodată nu ni s-a părut mai stupidă filosofia ca atunci, când atâţi eminenţi lingeau bolovanii ei. (…) La universitate nu se umblă cu mofturi. Acolo: una din două, ori te hotărăşti să fii un bun idiot de Rădulescu, Dragomirescu, Lovinescu, ori n-ai de ce intra”.

Acesta este contextul în care C. Rădulescu-Motru a gândit şi a acţionat ca filosof. El a înţeles, spre deosebire de Maiorescu, că filosofia trebuie să fie prezentă în spaţiul public, dincolo de sălile de curs ale Universităţii, exprimând astfel şi speranţa în capacitatea românilor pentru meditaţia filosofică. Să amintim de neîncrederea exprimată de Maiorescu într-o discuţie cu I. Petrovici, în 1910, faţă de rezistenţa celulei româneşti la gândul filosofic.

C. Rădulescu-Motru dădea sens noului tip social – intelectualul burghez – animat de dorinţa schimbării şi emancipării sociale pe criterii exclusiv meritrocratice. În viziunea sa, intelectualul este un inovator, un constructor sau, cum am spune astăzi, un antreprenor. Nu este exagerat a spune că C. Rădulescu-Motru a fost un autentic antreprenor cultural, cu un comportament activ şi novator adaptat societăţii bazate pe concurenţă, risc şi initiaţivă privată. Studiile în Germania l-au convins de necesitatea unui nou status pentru un filosof într-o ţară aflată în curs de modernizare. El a intuit, printre primii, rolul publicităţii în societatea noastră modernă, ca şi importanţa comunicării şi a relaţiilor publice, în terminologia de astăzi. Fără publicaţii, fără organizaţii profesionale, fără instituţii publice, filosofia nu avea cum să trezească interes în opinia publică. Nu este mai puţin adevărat că Rădulescu-Motru a beneficiat de noul cadru social datorat burgheziei în ascensiune. Dacă Titu Maiorescu era obligat să constate lipsa unei burghezii româneşti, deci a acelei clase ce se instituie în receptorul de bază al filosofiei moderne, Rădulescu-Motru sesizează, la începutul secolului al XX-lea, existenţa unei burghezii naţionale, nu întocmai similară cu cea din Occident, dar totuşi o grupare cu interese şi conduite sociale şi spirituale noi.

Ataşat la începutul carierei sale de Maiorescu şi de Junimea, autorul *Personalismului energetic* îşi afirmă tot mai mult independenţa mergând pe propria

cale, după cum vom vedea mai departe. Fără a renunţa la criticism, metoda maioresciană de construcţie culturală, el vine în spaţiul public cu analiza filosofică, psihologică sau politologică, devenind o autoritate respectată chiar şi de către adversari.
C. Rădulescu-Motru a făcut filosofie pornind de la doctrinele europene, fiindu-i limpede că o filosofie românească se dezvoltă numai în raport cu gândirea europeană, deşi în România de sfârşit secol XIX lipsea un spaţiu public bine conturat, nu existau canalele de comunicare între filosofi, fără a mai aminti de lipsa unui dialog real între discipline, fapt sesizat de Rădulescu-Motru. El a înţeles necesitatea difuzării filosofiei pe diverse canale de comunicare, pornind de la producţia filosofică reală. Nu a coborât filosofia la nivelul maselor. Nu a făcut activitate de vulgarizare a filosofiei, însă el

acţionat pentru crearea unui public intelectual recrutat din toate categoriile intelectualităţii, interesat de meditaţia filosofică.

Popularitatea unui filosof astăzi vine nu atât din originalitatea intrinsecă operei sale cât din capacitatea de adaptare la evenimente şi situaţii din lumea contemporană. Rădulescu-Motru a înţeles că filosoful trebuie să fie cunoscut, dacă doreşte să transmită propriul mesaj care să fie perceput în opinia publică. Filosoful, la fel ca orice intelectual se cuvine să fie prezent în spaţiul public unde să i se audă vocea distinctă întrucât un gânditor nu poate evita societatea în care trăieşte, rămânând doar în universul său spiritual. Filosoful Rădulescu-Motru s-a regăsit în mai multe locuri: la universitate, în presă, în conferinţele publice, în parlament, la radio. A ocupat mai multe statusuri sociale: profesor, decan, director de publicaţii, jurnalist, dramaturg, politician, funcţionar public, proprietar agricol.

Nu este greşit dacă afirmăm că filosoful nostru a impus intelectualul în dezbaterea publică, el însuşi scriind multe articole despre intelectuali, mai ales despre relaţia lor cu politicul. Motru a purtat un dialog continuu cu opinia publică, asumându-şi în acest fel responsabilitatea ca filosof. Mai mult, el a demonstrat responsabilitatea ce revine filosofiei în spaţiul public. Dacă filosofia are ca scop căutarea adevărului absolut, filosoful are obligaţia de pleda continuu pentru adevăr în cetate.

3. C. RĂDULESCU-MOTRU ÎN SPAŢIUL PUBLIC

Exemplificăm succint câteva dintre performanţele lui Rădulescu-Motru în spaţiul public.

C. Rădulescu-Motru face parte din generaţia care la sfârşitul secolului al XIX-lea grupată în jurul lui T. Maiorescu a continuat şi dezvoltat, uneori împotriva spiritului mentorului, direcţii de reformare a spiritului public românesc. C. Rădulescu-Motru a reprezentat intelectualul de stil european, un intelectual puternic implicat în viaţa socială. De aici şi eticheta de oportunism ce i s-a pus de către unii exegeţi.

Cu studii la Universitatea din Leipzig, la întoarcerea în ţară, el aplică multe dintre experienţele cunoscute în Europa. De pildă, periodicul ,,Studii filosofice" editat de C. Rădulescu-Motru are acelaşi titlu cu ,,Philosophische Studien" a profesorului său Wilhelm Wundt. Înfiinţarea Laboratorului de psihologie experimentală în 1906 a avut ca model laboratorul de psihologie experimentală al fostului său profesor[1].

În anul 1893, anul reîntoarcerii în ţară, lui C. Rădulescu-Motru îi surâde iniţiativa de a avea propria sa publicaţie. Se gândeşte la înfiinţarea unui *Jurnal* gen *Figaro* dar cu nuanţă mai literară sau la o revistă *Magazinul filosofic*. Vintilă C.A. Rosetti i-a propus direcţia ziarului ,,Românul". Nu s-a finalizat nimic, dar, spune Motru, această propunere a avut o importanţă deosebită asupra relaţiilor sale cu Titu Maiorescu.

[1] Exemplele privind activitatea publică a lui C. Rădulescu-Motru le preluăm din Constantin Schifirneţ, *C.Rădulescu-Motru. Viaţa şi faptele sale*, vol. I–III, Editura Albatros, Bucureşti 2003–2005.

Interesantă rămâne reacţia lui Maiorescu faţă de iniţiativele fostului său student, exprimată într-o scrisoare către Mihail Dragomirescu, 24 oct. 1893 faţă de iniţiativele lui Motru: „El are alte iluzii în cap, să deschidă singur o nouă revistă, care să se susţie financiar, să plătească articolele şi să hrănească şi pe redactor şi pe acţionari (căci pe acţii să se facă). Oho!

Îţi închipuieşti cu ce siguranţă se poate prevedea distrugerea grabnică a acestor gărgăuni exotici, sper pentru Rădulescu: înainte de a fi încercat punerea lor în practică, ca să-şi evite un fiasco copilăresc”. Se cunoaşte împotrivirea criticului, transmisă şi unora dintre tinerii junimişti, faţă de apariţia, în 1900, a periodicului „Noua Revistă Română” condus şi finanţat de C. Rădulescu-Motru.

Tânărul C. Rădulescu-Motru avea multe idei, inclusiv deschiderea unui teatru, şi încearcă să le finalizeze, ştiindu-se asigurat material de moşia din Butoeşti, care i-a dat efectiv libertatea de a avea iniţiative. Şi din acest unghi, filosoful se arată a fi exponentul burgheziei. Cea mai mare parte din profitul obţinut prin exploatarea proprietăţii îl investeşte în proiecte culturale.

Apariţia „Noii Reviste Române” o pregăteşte minuţios timp de aproape doi ani, cu mijloace moderne, apelând la o reclamă publicitară continuă şi chiar agresivă. Cu certitudine C. Rădulescu-Motru stăpânea foarte bine tehnicile de comunicare în lansarea publicaţiei sale.

„Noua Revistă Română” a fost concepută ca un organ de publicitate a activităţii instituţiilor statului şi parlamentului: „Pe terenul politic, ceea ce lipseşte statului român, cu toate formele sale constituţionale, este tocmai practica publicităţii. Legile se fac şi se desfac de guverne fără vreo prealabilă consultare a opiniunii publice şi chiar fără o consultare sinceră a parlamentului”. Este pentru prima oară în istoria presei româneşti că un periodic independent afirmă direct interesul pentru publicitatea treburilor administrative şi de stat. Prin program, conţinutul articolelor, cele două suplimente, varietatea tematică „Noua Revistă Română” se impune ca o publicaţie modernă, ce se adresează în primul rând burgheziei româneşti. „Noua Revistă Română” este prima publicaţie care a plătit colaboratorii săi. Revista a contribuit la formarea mentalului burghez în societatea românească.

O particularitate a publicaţiei, care face din ea o revistă creatoare de spaţiu public, este numărul mare de polemici susţinute şi găzduite. Mai mult, ea publică articole ale unor adversari ideologici ai directorului. De pildă, C. Stoicescu, fruntaş liberal, a publicat un articol despre toleranţă şi respect în discuţii.

Un alt exemplu de relaţionare a revistei cu publicul rămâne participarea cititorilor la conducerea publicaţiei, încât ei să aibă pe viitor un control mai eficace în administraţia şi redacţia „Noii Reviste Române”. S-a decis transformarea a cel puţin unei pătrimi din capitalul revistei în acţiuni la purtător, care să poată fi cumpărate de cititori.

O probă a modernităţii activităţii sale publicistice este oferită de prezenţa masivă a problematicii femeilor în „Noua Revistă Română”, impunându-se ca unul din cele mai importante organe de presă ce dezbate afirmarea femeii în societate.

Întrucât după primul război mondial România avea o altă configuraţie teritorială, datorită noului context geopolitic, filosoful editează o publicaţie care să reflecte viziuni şi valori europene. La 22 iunie 1919 apare „Ideea Europeană”. Primul număr se deschide cu articolul lui C. Rădulescu-Motru în care afirmă: „Trebuie să ne obişnuim cu gândul că Europa este o realitate independentă de sentimentele noastre – prima realitate de la baza politicii noastre; şi că mijlocul pentru înţelegerea acestei Europe este numai unul: judecata obiectivă a minţii noastre”.

„Ideea Europeană” este o publicaţie care a impus un mod original de analiză şi diseminare, cu aceeaşi măsură, a valorilor culturii româneşti şi europene.

Una dintre cele mai importante instituţii create de filosof rămâne Societatea Română de Filosofie. Înfiinţată ca Societatea de Studii Filosofice în 1910, transformată, în 4 martie 1915, în Societatea Română de Filosofie, această organizaţie a reunit cam tot ce a fost semnificativ în filosofia noastră în prima jumătate a secolului al XX-lea. Societatea Română de Filosofie a funcţionat până în anul 1944.

O dovadă a spiritului întreprinzător al filosofului este încercarea de transformare a Societăţii Române de Filosofie în societate pe acţiuni, făcând publicitate în acest sens: „A subscrie la Societatea Română de Filosofie, Societatea anonimă pe acţiuni e nu numai o operă frumoasă, dar şi un bun plasament”. În anul 1922, Nae Ionescu l-a convins pe C. Rădulescu-Motru să transforme Societatea Română de Filosofie în societate anonimă de acţiuni. S-au emis 500 de acţiuni, fiecare la valoarea nominală de 200 lei. Acţiunile erau semnate de Nae Ionescu, în calitate de administrator delegat şi de C. Beldie în calitate de director. „Ce s-a făcut cu banii, nu se ştie”, scrie Bagdasar.

După apariţia, în 1923, a „Revistei de Filosofie” a existat un proiect de transformare a Societăţii Române de Filosofie în Cercul de Studii Filosofice, iniţiativă nefinalizată.

S-a înfiinţat o librărie pe lângă Societatea Română de Filosofie. Trebuie amintită şi librăria Vipera Neagră în cadrul redacţiei „Ideea Europeană”, asociată Societăţii Române de Filosofie.

Filosoful a desfăşurat o laborioasă activitate de conferenţiar în spaţiul public. Pentru ilustrare facem trimitere la conferinţele ţinute în perioada 1910–1912. În conferinţa ţinută cu ocazia serbării date de Societatea Căminul cultural în ziua de 9 mai 1910 la Ateneu, C. Rădulescu-Motru a vorbit despre pretinsa inferioritate a femeii, denunţată de mişcarea feministă. Greşeala feminismului stă în susţinerea ideii despre concurenţa femeii ca egală în funcţiune cu bărbatul. Femeia nu este creată pentru îndeplinirea aceleiaşi funcţiuni sociale ca şi bărbatul. Aceasta nu înseamnă că bărbatul are funcţii superioare celor ale femeii, argumentul său fiind că fiecărui sex îi sunt specifice anumite funcţii. Numai între funcţiile care nu sunt necesare se poate stabili grade de inferioritate. Femeia este dominată de instinctul maternităţii şi din această cauză viaţa ei sufletească este mai aproape de viaţa speciei umane şi este mai conservatoare. Bărbatul reprezintă elementele de

variabilitate în evoluţia sufletească a speciei. În şcoală nu se face educaţie care să ţină seama de însuşirile sufleteşti ale femeii (Rădulescu-Motru, 1910).

În a doua jumătate a lunii iunie 1912 C. Rădulescu-Motru a ţinut un ciclu de 14 lecţii de psihologie cu aplicaţii la practica pedagogică, pentru conducătoarele grădinilor de copii, adunate în acest scop la Azilul Elena Doamna, la care au asistat 170 de învăţătoare.

În 5 octombrie 1912 ţine la Galaţi, cu ocazia Congresului Asociaţiunii pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor, o conferinţă despre rolul filosofiei în formarea spiritului ştiinţific, a cărei concluzie postulează inexistenţa unei contradicţii între ştiinţă şi filosofie: „căci spiritul ştiinţific nu a căzut din ceruri, ci este o cucerire; şi la această cucerire omul de ştiinţă a fost precedat de către filosof” (Rădulescu-Motru, 1912). Duminică, 23 decembrie 1912, la Ateneul Român a avut loc conferinţa lui C. Rădulescu-Motru, *Din psihologia românului*.

Una din inovaţiile aduse de Rădulescu-Motru în organizarea vieţii culturale româneşti sunt conferinţele publice de filosofie, modalitate, considerată de el

esenţială, de punere în circulaţie a valorilor filosofiei. I. Petrovici, Mircea Djuvara, O. Onicescu, Nae Ionescu, Alice Voinescu, Mihail Antoniade, Virgil Bărbat, Em. Bucuţa, D. Pompei sunt câţiva dintre conferenţiari. Intrarea la conferinţe se făcea pe bază de abonament (80 lei pentru 9 conferinţe) sau cu bilet – 10 lei pentru o conferinţă. Începând cu anul 1929 s-au ţinut, anual, două cicluri de conferinţe. Conferinţele abordau subiecte de actualitate, de pildă teoria relativităţii a lui A. Einstein sau doctrine şi curente filosofice. Pentru acel timp, perioada interbelică, aceste manifestări se constituiau în adevărate canale de comunicare a informaţiei filosofice şi ştiinţifice la un public interesat de noutăţi.

La şedinţele Societăţii Române de Filosofie s-a discutat de multe ori despre situaţia filosofiei în şcoala secundară, şi s-a luat decizia organizării unui Congres al profesorilor de filosofie. În zilele de 2, 3 şi 4 februarie 1934, la Fundaţia Dalles, are loc primul Congres al profesorilor secundari de filosofie, organizat de Gruparea profesorilor de filosofie, al cărei preşedinte era Rădulescu-Motru. Au participat câteva sute de profesori. Deschizând Congresul, C. Rădulescu-Motru arată că scopul acestuia este de a aduce argumente în crearea unei catedre de filosofie prin stabilirea numărului necesar de ore pentru filosofie în şcoală: ,,Nu cerem nici o favoare, ci o înţelegere deplină”.

Societatea Română de filosofie a devenit cea dintâi editură filosofică din ţară Prima lucrare editată a fost volumul omagial închinat lui Spinoza, alcătuit din *Etica* lui Spinoza în traducerea lui S. Katz şi o largă introducere de I. Brucăr. În aceeaşi editură au apărut *Omagiu prof. C. Rădulescu-Motru*, *P.P. Negulescu*. De asemenea, editura a publicat: G. Berkeley, *Principiile cunoştinţei omeneşti*, D. Hume, *Cercetări asupra intelectului omenesc*, Lucreţiu, *Poemul naturii*, Marsilio Ficino, *Asupra iubirii sau Banchetul lui Plato*.

Cea mai importantă lucrare elaborată şi editată de Societatea Română de Filosofie rămâne *Istoria filosofiei moderne*, vol. I–V, apărută într-un interval de

cinci ani 1937– 1941, o performanţă excepţională a culturii române. Dar şi un caz unic în ce priveşte munca în echipă a filosofilor români de toate generaţiile, sub conducerea lui C. Rădulescu-Motru şi în coordonarea lui N. Bagdasar, pentru a omagia un filosof român: I. Petrovici.

Indiscutabil, Societatea Română de Filosofie îşi datorează existenţa şi notorietatea lui Rădulescu-Motru. El era marca inconfundabilă a organizaţiilor şi publicaţiilor sale. În umbra atâtor manifestări publice au stat oameni, care l-au înţeles şi au întreprins acţiuni benefice pentru evoluţia filosofiei româneşti. Cel mai apropiat colaborator a fost N. Bagdasar, un excelent manager, şi datorită lui Societatea Română de Filosofie a cunoscut la sfârşitul anilor’20 şi în anii’30 o activitate foarte bogată.

O altă structură organizaţională sub autoritatea filosofului este Societatea Română de Cercetări Psihologice, înfiinţată în februarie 1934, din iniţiativa lui I.M. Nestor, asistent universitar. Societatea Română de Cercetări Psihologice funcţiona sub auspiciile Laboratorului de psihologie experimentală al Universităţii din Bucureşti, un exemplu cum o instituţie nonguvernamentală era ataşată de o structură a statului. După modelul Societăţii Române de Filosofie, Societatea Română de Cercetări Psihologice căuta orice mijloc de propagare a psihologiei, a activităţii exponenţilor ei, inclusiv organizarea de conferinţe publice. Iată, în anul 1934 ţin prelegeri: C. Rădulescu-Motru, *Materie şi suflet*, G. Marinescu, *Spiritism şi metapsihică*, C.I. Parhon, *Tratamentul bolilor psihice*. Filosoful reuşea să reunească la acţiunile sale nu doar filosofi ci şi mari oameni de ştiinţă, încă un argument al autorităţii lui în spaţiul public.

Psihologul Rădulescu-Motru a fondat ,,Revista de psihologie experimentală şi practică”, ,,Analele de psihologie” , ,,Jurnal de psihotehnică”, ,,Jurnal de psihologie

militară". Î toate aceste acţiuni a fost sprijinit de psihologul I.M. Nestor, organizatorul cercetărilor de psihotehnică şi al manifestărilor publice ale organizaţiilor de psihologie. Rădulescu-Motru a dorit să creeze un institut specializat în domeniul psihologiei. Urmare adoptării legii cu privire la pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor, în 17 iulie 1937 a fost inaugurat Institutul psihotehnic din Bucureşti, în fostul local al Camerei de muncă din strada Povernei nr. 6, institut condus de Rădulescu-Motru. De asemenea el a contribuit la înfiinţarea unor laboratoare de psihologie pe lângă licee, primul laborator de psihologie şcolară înfiinţat cu sprijinul său a fost cel de pe lângă liceul de băieţi din Craiova în 1936. Nici la vârsta senectuţii, aflat într-o stare materială umilitoare, nu a renunţat la gândul înfiinţării de instituţii. A stăruit pe lângă M. Ralea să înfiinţeze un institut de psihologie, şi la 1 octombrie 1956, sub egida Academiei Române se inaugurează Institutul de cercetări psihologice.

O realizare excepţională a lui Rădulescu-Motru rămâne ,,Revista de Filosofie" înfiinţată în 1923 prin transformarea periodicului ,,Studii filosofice". După cum este consemnat în programul din primul număr din anul 1923: ,,REVISTA DE FILOSOFIE va continua, în parte, tradiţia predecesorilor noştri, răspândind cunoştinţele filosofice pe care ni le dă străinătatea; dar în direcţia sa generală ea va tinde să dea

la lumină contribuţii pentru formarea unei conştiinţe filosofice originale româneşti". În acelaşi numă al ,,Revistei de filosofie" se spunea: ,,În direcţia sa generală, ea va tinde să dea la lumină contribuţii pentru formarea unei conştiinţe filosofice originale româneşti."

Nu este o simplă coincidenţă între momentul apariţiei ,,Revistei de Filosofie" şi intrarea conducătorului ei în Academia Română în iunie 1923. Editarea periodicului dădea semnalul unei afirmări puternice a mişcării filosofice româneşti. Calitatea revistei condusă de C. Rădulescu-Motru este exprimată de tematica ei. Un studiu asupra ei dovedeşte limpede acoperirea tematicii generale a filosofiei, ponderea deţinând-o articolele de filosofie universală şi psihologie:

I. *Istoria filosofiei universale*, 225 articole;
II. *Psihologie*, 137 articole;
III. *Pedagogie, educaţie, învăţământ*, 96 articole;
IV. *Filosofia culturii, ştiinţei, istoriei şi dreptului*, 71 de articole;
V. *Istoria filosofiei româneşti*, 67 articole;
VI. *Sociologie şi probleme sociale*, 65 articole;
VII. *Filosofie generală, metafizică, ontologie, categorii*, 63 articole;
VIII. *Estetică, teoria artei şi literaturii*, 58 articole;
IX. *Gnoseologie şi logică*, 55 articole;
X. *Istoria şi filosofia religiei*, 43 articole;
XI. *Etică şi axiologie,* 19 articole.

Ponderea au avut-o studiile despre filosofia universală şi cele despre psihologie. Articolele despre filosofia românească deţin o poziţie de mijloc. Efectul principal al *Revistei de filosofie* a fost contribuţia decisivă la formarea limbajului filosofic şi la difuziunea lui în spaţiul public. Prin prezenţa sa în presa cotidiană a pus în relief filosofia

O expresie clară a spaţiului public o constituie disputa de idei între actorii sociali, iar C. Rădulescu-Motru este exemplar din acest unghi de vedere. El a purtat de-a lungul activităţii sale numeroase polemici, remarcându-se ca un remarcabil interlocutor, urban, civilizat, tolerant dar ferm.

O polemică de mare răsunet a avut cu N. Iorga, fost colaborator al ,,Noii

Reviste Române". Rădulescu-Motru analizează concepţia naţionalistă a lui N. Iorga în mai multe articole cu titlul *Naţionalismul. Cum se înţelege. Cum trebuie să se înţeleagă*, 1909, căruia în surprinde contradicţia dintre înţelesul de doctrină politică şi o concepţie de stat şi sensul de credinţă exclusivă date naţionalismului.

Un loc aparte ocupă disputa lui C. Rădulescu-Motru cu naţionaliştii reuniţi în jurul publicaţiei lui Iorga, ,,Neamul Românesc", detaşându-se polemica destul de acerbă cu exponentul cel mai seamă al antisemitismului – A.C. Cuza. O temă pusă pe tapet de profesorul ieşean a fost cea a presupusei aderenţe a lui C. Rădulescu-Motru la doctrina aşa zisului Cahal. Excedat de această nebănuită apropiere, filosoful

publică un articol ironic *O polemică umoristică: Cahalul* în care întreabă: ,,Ce o fi însemnând istoriceşte Cahalul este aproape peste putinţă să mai ştim astăzi"

A.C. Cuza revine cu un articol în care, printr-un joc de cuvinte Motru este numit ,,Mortu": ,,Pentru că C. Rădulescu-Motru e profesor universitar pedeapsa cea mai crudă pe care o îndură, în mod fatal, e că devine *ridicol,* în situaţia lui, ceea ce echivalează cu condamnarea la moarte. Căci ridicolul e ştiut că ucide. De aceea, să fim şi noi iertători cu *răposatul,* care era *C. Rădulescu-Motru* şi care de acum nu mai e decât «Mortu", şi să-i zicem: Dumnezeu să-l ierte" (A.C. Cuza, 2022–2023). Această sintagmă îl va urmări pe filosof în diatribele unora dintre adversarii, Blaga fiind cel mai notoriu.

Filosoful a fost în dispută cu marele om al şcolii S. Haret pe subiectul despre şcoala unică, egală pentru toţi copiii. O altă polemică a fost cea cu istoricul A.D. Xenopol pe marginea istoriei partidelor politice româneşti. Polemica dintre ,,Noua Revistă Română" şi ,,Viaţa Românescă" are ca temă formele democraţiei în România.

O altă polemică de mare ecou în epocă şi nu numai, este aceea între C. Rădulescu-Motru şi Nae Ionescu, declanşată de refuzul lui Nae Ionescu de a se supune regulilor de promovare în universitate, printre altele prezentarea de lucrări. Întrebat de ce nu publică o lucrare, pentru a îndeplini condiţia cerută de lege pentru a fi făcut profesor, el a răspuns: ,,Ce? Să fiu făcut profesor ca oricare altul, publicând lucrări? Nae Ionescu nu are nevoie de lucrări, ca să fie făcut profesor". Aşadar, Nae Ionescu a dorit să devină profesor fără a ţine cont de reglementările legale. De fapt, conflictul a început cu prilejul susţinerii docenţei de către Nae Ionescu, când C. Rădulescu-Motru a convins pe membrii comisiei prezidată de el că viitorul docent are diploma de doctor.

Polemica între C. Rădulescu-Motru şi Lucian Blaga a pornit de la diferenţa de sistem filosofic – Rădulescu-Motru îşi clădeşte personalismul energetic pe baze pozitiviste şi scientiste, pe când Blaga sondează şi alte căi de afirmare a raţionalului decât întemeierea lui numai în experimentele ştiinţei. În plus, Blaga obţine o recunoaştere publică imediată a filosofiei sale, datorată stilului şi profunzimii argumentării, de către un mediu intelectual interesat de producţia filosofică autohtonă, în comparaţie cu preopinentul său, ale cărui începuturi filosofice nu trezeau ecou decât la un public restrâns la cadrul universitar, el însuşi de dimensiune îngustă. Am menţionat de mai multe ori crearea de către Rădulescu-Motru a instituţiilor necesare filosofiei româneşti. Blaga a beneficiat de atmosfera dată de publicaţiile şi societăţile edificate de filosoful bucureştean.

În fine, să amintim de creatorul de concepte şi sintagme care au intrat în vocabularul curent: personalism energetic, vocaţie, politicianism, românism. Unul dintre traducătorii actuali ai lui Nietzsche, Simion Dănăilă afirma recent: ,,nu putem renunţa la Aşa grăit-a Zarathustra, fericită formulă, încetăţenită, trecută de la un traducător la altul. Soluţia provine şi aici de la Motru, care publicase în ,,Tribuna poporului" din Arad, I (1897), nr. 147, p. 708–709, traducerea unui

capitol din Also sprach Zarathustra" (http://www.ulysse-online).

Spiritul său întreprinzător şi activitatea sa publică vor fi interzise după anul 1948, filosoful cunoscând o izolare impusă de regimul comunist, fiind îndepărtat din Academia Română iar lucrările lui au avut interdicţie de a circula în spaţiul public.

CONCLUZII

Rădulescu-Motru a dus mai departe acţiunea lui Maiorescu de edificare a unei culturi moderne în România, a contribuit decisiv la crearea unor instituţii fundamentale pentru mişcarea filosofică autohtonă, unele dintre ele dăinuind şi astăzi. Nu a fost doar o remarcabilă prezenţă în viaţa publică, dar a impulsionat crearea spaţiului public timp de jumătate de secol. El a contribuit efectiv la naşterea conştiinţei filosofice, la crearea unui public pentru filosofie. Lui îi datorează mult creaţia filosofică românească, vie, incisivă şi diversă, cu o prezenţă accentuată astăzi în spaţiul public.

BIBLIOGRAFIE

A[Arghezi], ,,H. Sanielevici", *Cronica*, anul I, nr. 45, 20 decembrie 1915, p. 894–895.
Cuza A.C., ,,C. Rădulescu-Motru, Spinoza, Kant şi Fichte", *Neamul Românesc*, V, nr. 126, 25 octombrie 1910, pp. 2022–2023.
Habermas, Jürgen, 1962 [2005] *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, traducere şi notă biobibliografică de Janina Ianoşi, Editura Comunicare. Ro, Bucureşti.
,,Integrala Nietzsche", http://www.ulysse-online.com/html/filosofie_eseu.html aşa cum a fost înregistrată în cache de G o o g l e pe data de 8 Feb. 2007.
Lefèvre, Jennifer, ,,Men of Ideas, Men of Action: French Intellectuals' Impact on Post-War Politics", *Journal of European Studies*, 2003, 33, 177.
Petrovici, Ion, *Studii istorico-filosofice*, Bucureşti, 1925.
Rădulescu-Motru, C., *Feminismul vechi şi feminismul nou*, în ,,Noua Revistă Română", vol. VIII, nr. 6, 16 mai, 1910.
Rădulescu-Motru, C., ,,Însemnătatea filosofiei pentru formarea spiritului ştiinţific", *Noua Revistă Română*, vol. XII, nr. 21, 7 octombrie 1912, p. 353.
Rădulescu-Motru, C., *Mărturisiri*, ediţie de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, Cuvânt înainte, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu, Editura Minerva, 1990.
Schifirneţ, Constantin, *C.Rădulescu-Motru. Viaţa şi faptele sale*, vol. I–III, Editura Albatros, Bucureşti, 2003–2005.
Schifirneţ, Constantin, *Personalismul energetic – doctrina filosofică originală a lui C. Rădulescu-Motru*, studiu introductiv la C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, Editura Albatros, 2005, pp. V–LVI.
Wilding, Adrian, ,,Why we don't remain in the provinces", *Philosophy & Social Criticism*, vol. 31, no. 1, 2005, pp. 109–129.